

ZÁSADA IURA NOVIT CURIA A NÁROKY KLADENÉ NA SOUDCE - TEORETICKOPRÁVNÍ STUDIE

JAN PINZ

Katedra právní teorie a právních učení / Právnická Fakulta University
Karlovy, Česká Republika

Abstract in original language

Článek se zaměřuje na zásadu *iura novit curia* v pojetí všeobecné teorie práva a v soudní praxi. Zabývá se znalostí práva a jeho interpretace v soudním rozhodování. Nakonec pojednává o mezích soudní interpretace práva, aneb o výkladu v mezích zákona

Key words in original language

Zásada *iura novit curia*, všeobecná teorie práva, soudní praxe, znalost práva a jeho interpretace, meze soudní interpretace práva

Abstract

The article is focused on the axiom *iura novit curia* in the concept of the general theory of law and in the judicial practice. It concerns the knowledge of law and his interpretation in findings of the court. Finally it deals with a limit of a judicial interpretation of law or with the interpretation within the pale of the law.

Key words

Axiom *iura novit curia*, general theory of law, judicial practice, knowledge of law and his interpretation, limit of a judicial interpretation of law.

1. ÚVOD

Právo na spravedlivý proces, ať už jde o právní řízení soudní nebo správní, je doprovázeno několika právními principy a řadou právních zásad.¹ Jednou z klíčových zásad soudního řízení, která bezprostředně souvisí s požadavkem na spravedlivý proces, je zásada *iura novit curia*. Tato prastará právní zásada vypovídající o tom, že orgán, který rozhoduje, zná právo, je nepochybně nezbytným právním i faktickým předpokladem spravedlivého soudního procesu a zákonnosti soudního rozhodnutí, ale i jejich podstatnou náležitostí. Proto je třeba objasnit nejen obecný teoretickoprávní význam pojmu *iura novit curia*, ale i jeho konkrétní praktickoprávní význam, tak jak se promítá v

---

¹ K rozdílu mezi právními principy a zásadami viz Dostálová, J. - Harvánek, J.: Právní principy, zásady a pravidla, In Právní principy - Kolokvium. Red. J. Boguszak, Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 109-115. Pinz, J.: Právní principy, zásady a legis ratio, In Opus citatum, s. 109-115.

každodenní soudní praxi. A konečně také jaké nároky jsou kladené na soudce v souvislosti se spravedlivým soudním procesem vůbec.

2. ZÁSADA IURA NOVIT CURIA V OBECNÉM TEORETICKOPRÁVNÍM A V KONKRÉTNÍM PRAKTICKOPRÁVNÍM VÝZNAMU

Význam zásady *iura novit curia* v rovině obecné teoretickoprávní je zřejmý. Konstatování, že orgán, který o právních sporech rozhoduje, zná právo je *conditio sine qua non*, neboli je samozřejmou podmínkou způsobilosti takového orgánu k právnímu posuzování a rozhodování právních sporů. Právo, které soud zná, resp. má znát není ovšem právo veškeré, nýbrž pouze právo platné na daném státním území, tedy příslušný platný státní právní řád, který *ipso facto* se v soudním řízení nedokazuje.

Význam této zásady v samotné soudní praxi, tedy v konkrétních případech nalézání práva, představuje určitou specifikaci obecného významu pojmu *iura novit curia*. Okřídlené právnické věty o aplikaci práva na skutečnost nebo o subsumpci skutkové podstaty pod příslušnou právní normu svádí k představě, že v aplikační právní praxi soudů zásada *iura novit curia* znamená jejich povinnost nejprve znát příslušnou právní normu a teprve potom poznávat skutečnost. Z těchto tradičních právnických floskulí se vyvozuje zjednodušené schema o prvotnosti práva a druhotnosti skutečnosti při uplatňování zákonů na jednotlivé případy v soudním řízení. Ve skutečnosti soud v právním procesu přece postupuje opačně. Při získávání poznatků volí postup jednak od známého k neznámému a jednak od líčeného děje, tj. od konkrétní skutkové podstaty k abstraktní skutkové podstatě, tj. k právní normě. Konec konců lze v této souvislosti ještě poukázat na obecná logická pravidla, z nichž je patrné, že skutečný děj nelze vtěšňovat do rámce předem vybrané právní normy a vidět jej pouze jejím prismaem, a tak vlastně přehlížet samu skutečnost.

Pravý význam zásady *iura novit curia* tedy spočívá v povinnosti soudu vybrat v rámci jednotlivého procesu jednu nejvhodnější právní normu z několika potencionálních právních norem, jichž by se mohlo v dané právní věci použít, a to postupně krok za krokem v závislosti na průběhu a dokončení detekce konkrétního skutkového stavu projednávaného případu. Teprve v postupně nalezené příslušné právní normě se zrcadlí odraz určitého úseku skutečného děje, který je skutkovou ilustrací předmětného právního sporu.²

---

² Viz k tomu Štajgr, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*, Praha: Orbis, 1954, s. 32-33.

3. ZÁSADA IURA NOVIT CURIA JAKO OBECNÁ ZNALOST PRÁVA PODMIŇUJÍCÍ PRÁVNĚ KVALIFIKOVANÉ ROZHODOVÁNÍ SOUDU

Posláním soudů jako vykonavatelů státní moci na justičním úseku je v zásadě včas a kvalitně rozhodovat právní spory a nalézat právo mezi stranami. V tomto procesu je soud odkázaný na zákonem vymezený postup a je povinen v rozhodnutích aplikovat platné právo, zejména zákony. Účelem soudního procesu je pak dopomoci objektivnímu právu k plné platnosti všude tam, kde se k jeho celému rozvinutí staví do cesty překážky. Cílem předmětného řízení je nalézt v konkrétním sporu skutečné právo, tzn. vydat v právním smyslu spravedlivý rozsudek, tj. takový rozsudek, v němž je v mezích zákonnosti respektována idea spravedlnosti.

Nezbytným předpokladem aplikace práva v soudním procesu je jeho výklad. Je to vlastně obligatorní složka trichotomie soudního procesu: zjištění skutkového stavu věci, nalezení vhodné právní normy a její použití na zjištěnou skutkovou podstatu.³ Právě v souvislosti s identifikací příslušné právní normy dochází k její interpretaci. Soud totiž musí aplikovat zákon nejen tam, kde smysl a význam jeho norem je zcela jasný, ale i v těch případech, kdy tomu tak není nebo kdy se zdá, že text právních norem připouští různý výklad. Proto je výklad příslušných právních norem součástí poznávání práva jako teoretickoprávní prvek v procesu nalézání práva soudem. V souladu s principem legality aplikace práva existuje i *postulatum* legality interpretace práva, a to zvláště v demokratickém právním státu. Výklad zákona musí být objektivně podmíněn jeho textem, tzn. že se musí nacházet *secundum et intra legem*. Objektivním výkladem práva ovšem nejsou *"ty interpretace, které jsou vytrženy ze souvislosti se zákonem nebo ztratily zákonnou určitost, tedy interpretatio contra legem... Proto je nutné odmítnout nejrůznější formy neobjektivní interpretace práva, které jsou ipso facto v neprospěch zákona, ať už se nazývají volným výkladem práva, teleologickým výkladem nebo upřednostňováním rationis legis proti literě zákona při výkladu praeter sive contra verba legem."*⁴ Ve svém souhrnu představuje tato interpretační libovůle tzv. intuitivní právo, které je ovšem zcela v rozporu s principy právního státu, jehož nejvlastnější *attributum* je právě princip legality. Úloha zákonné interpretace práva jako první

---

³ Srv. Gerlich, K.: Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním, Brno - Praha: Orbis, 1934, s. 32-33.

⁴ Prosloveno na mezinárodní vědecké konferenci o názvu "Metodologie interpretace práva jako záruka právní jistoty v soudobém demokratickém právním státě" konané ve dnech 23.-24. června 2011 v Právnické fakultě University Karlovy v Praze pod názvem "K otázce legality právního výkladu v moderním právním státě", t.č. v tisku. Tyto deformity principu zákonnosti korespondují některým aktuálně módním názorům pěstovaným v určitých justičních sférách prosazujících názor, že zákony mají platnost jen podpůrnou - *clausula salvatoria*.

fáze a předpokladu zákonné aplikace práva bezprostředně souvisí s právní bezpečností právních vztahů a právní jistotou občanů.

4. DVĚ STRÁNKY NĚKTERÝCH SUBSTANCIONÁLNÍCH KOMPONENTŮ SPRÁVEDLIVÉHO SOUDNÍHO PROCESU

Nezávislost soudce je nerozlučně spjata s jeho vázaností pouze zákonem, přičemž tato vinkulace soudce na zákon je zároveň podmínkou uplatňování zásady *iura novit curia*. Vzájemná podmíněnost soudcovské nezávislosti a podřízenosti jen zákonu za subsidiarity zásady *iura novit curia* je zřejmá. "*V podstatě jde o dvě strany téhož jevu. Nezávislost soudců slouží důslednému uplatnění zákona a uplatnění zákona vyžaduje vyloučení vedlejších vlivů na soudce*".⁵ Podřízenost soudce pouze zákonu je tedy nejen zárukou soudcovské nezávislosti, ale i její podmínkou a spolu s dalšími zásadami právního řízení tvoří spolehlivý předpoklad spravedlivého soudního procesu.

Soudce má uskutečňovat státní zákony a stát mu poskytuje nezávislost, aby jej prostřednictvím zákonů "*učinil služebníkem společnosti*".⁶ Princip soudcovské nezávislosti jako jeden z nejdůležitějších principů soudnictví reprezentuje zároveň základní podmínku jeho společenské funkce. Skutečnost, že postulát nepřipustnosti jakýchkoliv vedlejších vlivů na rozhodování soudce má aspekt nejen právní, ale i etický, je faktorem autority soudů a jejich občanské důvěryhodnosti. Soudcovská nezávislost a vázanost pouze zákonem má však význam i pro procesní strany, protože tyto principy pro ně zároveň znamenají možnost vědět dopředu, jak musí být v soudním řízení postupováno a tím nabývají určité jistoty, že rozhodnutí nebude aktem svévole. Soudy, ačkoliv disponují veřejnou mocí propůjčenou jim státem, mají svou činnost ohraničenou zákonem a svou moc uplatnitelnou jen za určitým účelem zákonem stanoveným. A právě tato zákonná dimenze soudcovské nezávislosti otevírá její druhou stránku, totiž určité míry nezávislosti občanské společnosti na státu reprezentovaného soudy. Je to vlastně zrcadlový obraz soudcovské nezávislosti, která spočívá v samostatnosti rozhodování jen na základě zákona, nestranně a bez cizí ingerence, neboť tato první stránka substancionálních komponentů spravedlivého soudního procesu je zároveň překážkou soudcovské libovůle při výkonu soudnictví. Obě stránky zmíněného fenomenu patří mezi pojmové znaky demokratického právního státu.

Spravedlivý proces a nároky kladené na soudce

---

⁵ Macur, J.: Soudnictví a soudní právo, Brno: UJEP, 1988, s. 113.

⁶ Dnistrjanský, S.: Základy moderního práva soukromého, Praha: ČAVU, 1928, s. 331.

Soudy jsou státní orgány se soudní pravomocí, jejichž rozhodnutí se přičítají státu. Nicméně jsou to jednotliví soudci jako personalita státního mechanismu, kteří v konkrétních případech civilního procesu rozhodují a odklízají právní spory mezi stranami. Soudy mají úkol "býti strážci státní vůle projevené v obecných normách, t.j. v zákonech."⁷ Ale tuto činnost vykonávají soudci, kteří tak zákonným způsobem mají vnášet do občanské společnosti klid a důvěru v právo, jakož i sjednávat v jednotlivých případech průchod spravedlnosti. Obecný požadavek kladený na justici je vydání spravedlivého a zákonného rozhodnutí. Tento nárok se promítá do procesního ideálu, který má jednak stránku věcnou, tj. dobré právo a jednak stránku osobní, tj. dobrý, resp. způsobilý soudce. Jen v této korelaci je onen obecný požadavek splněn, tedy vydáno spravedlivé a zákonné rozhodnutí.

Soudní rozhodnutí v civilním procesu je vlastně autoritativně soudem stanovené subjektivní právo v zákonné formě, tj. procesním právem určené. Toto tzv. judikátní právo, které jako subjektivní právo procesní, je soudem vždy v procesu konstituované, je závazné i pro stát. Zároveň relativně nezměnitelně specifikuje konkrétní právní poměry mezi účastníky řízení a je také nuceně realizovatelné. Právní i společenská relevantnost soudního rozhodnutí vyzdvihuje proto vedle nároků kladených na právo i nároky kladené na soudce, protože soudcovský úřad má být v nejlepších rukách.

Požadavky kladené na soudce jsou jednak v rovině odborné a jednak v rovině mravní. Jejich optimální uplatnění by však nebylo úplné, pokud by soudci chyběl dostatek všeobecných a odborných zkušeností, protože ty jsou nesdělitelné a nepochybně souvisí s určitou délkou odborné praxe. Jen v této kombinaci je zaručena schopnost samostatně a správně rozhodovat. Jen tak se soudce stane tím, čím by měl být, totiž osobností, která nedává své svědomí do svůdných služeb politiky a k účelovému nalézání práva. Nesmí zapomínat, že má nadřazené dva: zákon a své vlastní svědomí, jehož úkolem je vést soudce po zákonných cestách ke spravedlnosti.

Zákon je spojovacím článkem soudce se státem a spravedlnost je prvním přísedícím soudce. A soudce je součástí trajektorie: soud - zákon - spravedlnost.

5. ZÁVĚR

Zákonnost a spravedlnost každého rozhodnutí, ať už je jeho míra právní relevance jakákoliv, se odvíjí především od spravedlivého procesu, kde zásada *iura novit curia* má roli nezastupitelnou spolu s dobrým právem a odborně a mravně způsobilou osobou, která

---

⁷ Neubauer, Z.: Státověda a theorie politiky, Praha: J. Laichter 1947, s. 299.

rozhoduje. Tyto postuláty správného rozhodování mají ovšem obecnou platnost, a to v daleko širší sféře než je justice a exekutiva.⁸

Literature:

- Dnistrjanský, S.: Základy moderního práva soukromého, Praha: ČAVU, 1928, 347 s.
- Dostálová, J. - Harvánek, J.: Právní principy, zásady a pravidla. In Právní principy - Kolokvium. Red. J. Boguszak. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, 4 s.
- Gerlich, K.: Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním, Brno - Praha: Orbis, 1934, 59 s.
- Macur, J.: Soudnictví a soudní právo, Brno: UJEP, 1988, 156 s.
- Neubauer, Z.: Státověda a theorie politiky, Praha: J. Laichter 1947, 487 s.
- Pinz, J.: K otázce legality právního výkladu v moderním právním státě, prosloveno na mezinárodní vědecké konferenci o názvu "Metodologie interpretace práva jako záruka právní jistoty v soudobém demokratickém právním státě" konané ve dnech 23.-24. června 2011 v Právnické fakultě University Karlovy v Praze, t.č. v tisku.
- Pinz, J.: Právní principy, zásady a legis ratio. In Právní principy - Kolokvium. Red. J. Boguszak. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, 7 s.
- Štajgr, F.: Materiální pravda v občanském soudním řízení, Praha: Orbis 1954, 149 s.

Contact – email

jan.pinz@centrum.cz

---

⁸ Pochybnosti o spravedlivém procesu mohou vzniknout např. v případě zákonodárského procesu, jak tomu bylo při přijímání nového, více než kontroverzního občanského zákoníku anebo např. při procesu organizování tuzemských vědeckých konferencí, kdy je účastníkům upíráno právo používat vlastní státní jazyk jako jazyk jednání. V prvním případě jde o kombinaci s diskonkordancí, v druhém případě s diskonveniencí.